

## הלכות עבדים

יש בכללן שלוש עשרה מצוות חמש מצוות עשה, ושמונה מצוות לא תעשה; וזה הוא פרטן: (א) דין קנין עבד עברי; (ב) שלא ימכר ממכרת עבד; (ג) שלא יעבידנו בפרך; (ד) שלא נעבד בו עבודת עבד; (ה) שלא נניח גר תושב לרדות בו בפרך; (ו) להעניק לו בצאתו חפשי; (ז) שלא יצא ריקם; (ח) לפדות אמה עבריה; (ט) ליעדה; (י) שלא תמכר; (יא) לעבד בעבד כנעני לעולם, אלא אם כן הפיל לו אדוניו אחד מראשי אבריו; (יב) שלא להסגיר עבד שברח מחוצה לארץ לארץ ישראל; (יג) שלא להונות עבד זה הנצול אלינו. ובאור מצוות אלו בפרקים אלו.

## הלכות עבדים פרק א

א. "עבד עברי" (שמות כא, ב) האמור בתורה זה הישראלי שמכרו אותו בית דין על כרחו, או המוכר עצמו לרצונו. כיצד: גנב, ואין לו לשלם את הקרן בית דין מוכרין אותו כמו שבארנו בהלכות גנבה.

ב. ואין לך איש מישראל שמוכרין אותו בית דין אלא הגנב בלבד, ועל זה שמכרוהו בית דין הוא אומר "כי תקנה עבד עברי" (שמות כא, ב); ועליו הוא אומר במשנה תורה "כי ימכר לך אחיך העברי" (דברים טו, יב).

ג. מוכר עצמו כיצד: ישראל שהעני ביותר נתנה לו תורה רשות למכר את עצמו, שנאמר "וכי ימוך אחיך עמך, ונמכר לך" (ויקרא כה, ט). ואינו רשאי למכר את עצמו ולהצניע דמיו, או לקנות בהם סחורה או כלים, או לתנם לבעל חובו, אלא אם כן צריך לאכלן בלבד. ואין אדם רשאי למכר את עצמו עד שלא ישאר לו כלום, ואפלו כסות לא תשאר לו; ואחר כך ימכר עצמו.

ד. כבר בארנו שאין האשה נמכרת בגנבתה, וכן אינה מוכרת את עצמה; ואינה קונה עבד לא עברי ולא כנעני, מפני החשד. ואין הגר נקנה בעבד עברי שנאמר "ושב, אל-משפחתו" (ויקרא כה, מא), מי שיש לו משפחה.

ה. עבד עברי שמכרוהו בית דין אין מוכרין אותו אלא לישראל, או לגר צדק. וכן המוכר עצמו אינו רשאי למכר עצמו לגוי, ואפלו לגר תושב; ואם עבר ומכר עצמו אפלו לעובד עבודה זרה, ואפלו לעבודה זרה עצמה הרי זה מכור: שנאמר "או לעקר, משפחת גר" (ויקרא כה, מז) "לעקר", זה הנמכר לעבודה זרה.

ו. בא ואמר לך הריני מוכר עצמי לגויים אין אתה זקוק לו, עד שימכר. אבל אחר שנמכר לגוי אף על פי שעבר ועשה שלא כהגן, מצוה לפדותו שלא ישמע בהם: שנאמר "אחרי נמכר, גאלה תהיה-לו" (ויקרא כה, מח).

ז. אחד המוכר עצמו, או שמכרוהו בית דין אינו נמכר בפרהסיא על אבן המקח, ולא בסמטה בדרך שהעבדים נמכרין: שנאמר

"לא ימכרו, ממכרת עבד" (ויקרא כה, מב), אינו נמכר אלא בצנעה ודרך כבוד.

ח. כל עבד עברי, אסור לעבד בו בפרך. ואיזו היא עבודת פרך זו עבודה שאין לה קצפה, או עבודה שאינו צריך לה, אלא תהיה מחשבתו להעבירו בלבד, שלא יבטל.

ט. מפאן אמרו חכמים שלא יאמר לו עדר תחת הגפנים עד שאבוא, שהרי לא נתן קצפה; אלא יאמר לו עדר עד שעה פלונית, או עד מקום פלוני.

י. וכן לא יאמר לו חפר מקום זה, והוא אינו צריך לו. ואפלו להחם לו כוס שלחמין, או להצין לו, והוא אינו צריך לו אסור, ועובר עליו בלא תעשה: שנאמר "לא-תרדה בו, בפרך" (ויקרא כה, מג; ויקרא כה, מו), הא אינו עושה לו אלא דבר קצוב שהוא צריך לו.

יא. וכן הגוי שנמכר לו אם רדה בו בפרך, הרי ישראל מצוין למנעו. ואם הניחוהו עוברים בלא תעשה, שנאמר "לא-ירדנו בפרך, לעיניך" (ויקרא כה, נג). ואין אנו נזקקין להכנס לרשותו של גוי, ולבדק אחריו שלא יעבידנו בפרך: שנאמר "לעיניך", בזמן שאתה רואה.

יב. כל עבד עברי אסור לישראל שקנהו להעבירו בדברים בזויים שהם מיוחדים לעשית העבדים, כגון שיוליך אחריו כליו לבית המרחץ, או יחליץ לו מנעליו: שנאמר "לא-תעבד בו, עבדת עבד" (ויקרא כה, לט). אינו נוהג בו אלא כשכיר, שנאמר "כשכיר כתושב, יהיה עמך" (ויקרא כה, מ).

יג. ומתר לספר לו שערו, ולכבס לו כסותו, ולאפות לו עיסתו. אבל לא יעשה אותו בלן לרבים, או ספר לרבים, או נחתום לרבים; ואם היתה אמנותו זאת קדם שימכר, הרי זה יעשה. אבל רבו לא ילמדנו פתחלה מלאכה כלל; אלא אמנות שהיה בה, היא שעושה כשהיה עושה מקדם.

יד. במה דברים אמורים, בעבד עברי, מפני שנפשו שפלה במכירה. אבל ישראל שלא נמכר מתר להשתמש בו כעבד, שהרי אינו עושה מלאכה זו אלא ברצונו ומדעת עצמו.

טו. אנשים שאינן נוהגין כשורה, מתר לרדותן בחזקה ולהשתעבד בהן. מלך שגזר שכל מי שלא יתן המס הקצוב על כל איש ואיש, ישתעבד לזה שנתן המס על ידו הרי זה מתר להשתמש בו יותר מדי, אבל לא כעבד; ואם אינו נוהג כשורה, מתר להשתמש בו כעבד.

טז. כל עבד עברי או אמה עבריה חייב האדון להשוותן אליו במאכל ובמשקה בכסות ובמדור, שנאמר "כי-טוב לו עמך" (דברים טו, טז): שלא תהיה אתה אוכל פת נקיה והוא אוכל פת קיבר, אתה שותה יין ישן והוא שותה יין חדש, אתה ישן על גבי מוכין והוא ישן על גבי התבן, אתה דר בפרך והוא דר בכפר או אתה בכפר והוא בפרך שנאמר "ויצא, מעמך" (ויקרא כה, מא). מפאן אמרו חכמים כל הקונה עבד עברי, פקונה אדון לעצמו.

יז. וחיב לנהג בו מנהג אחוה, שנאמר "ובאחיכם בני-ישראל

אִישׁ בְּאַחִיו" (ויקרא כה, מו). וְאִף עַל פִּי כֵן צָרִיךְ הָעֶבֶד לִנְהַג בְּעֶצְמוֹ מִנְהַג עֲבָדוֹת, בְּאוֹתָן הָעֲבָדוֹת שֶׁהוּא עוֹשֶׂה לוֹ.

יח. אֵין אָמָה עֲבָרְיָה נִוְהֶגֶת וְלֹא עֶבֶד עֲבָרִי נִוְהֶג, אֲלֹא בְּזִמָּן שֶׁהַיּוֹבֵל נִוְהֶג, בֵּין עֶבֶד עֲבָרִי שֶׁמוֹכֵר עֲצָמוֹ, בֵּין זֶה שֶׁמְכַרְוֵהוּ בֵּית דִּין; וְכִבֵּר בְּאַרְנוֹ מְתִי בְטָלוֹ הַיּוֹבֵלוֹת.

## הַלְבוֹת עֲבָדִים פֶּרֶק ב

א. עֶבֶד עֲבָרִי שֶׁמְכַרְוֵהוּ בֵּית דִּין, נִקְנָה בַּפֶּסֶף; וְהַמוֹכֵר עֲצָמוֹ, נִקְנָה בַּפֶּסֶף וּבִשְׁוֹה פֶּסֶף וּבִשְׁטָר. כִּיצַד בִּשְׁטָר כּוֹתֵב לוֹ עַל הַנִּיר אוֹ עַל הַחֶרֶס הַרִינִי מְכוּר לָךְ, הַרִינִי קִנּוּי לָךְ, וְנוֹתֵן לוֹ הַשְׁטָר.

ב. מְכַרְוֵהוּ בֵּית דִּין עוֹבֵד שֵׁשׁ שָׁנִים מִיּוֹם מְכִירְתּוֹ, וּבִתְחִלַּת הַשָּׁנָה הַשְּׂבִיעִית שָׁלוֹ יֵצֵא בֶן חוֹרִין. וְאִם פָּגְעָה בּוֹ שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה בְּכָלֵל הַשֵּׁשׁ, הָרִי זֶה עוֹבֵד בָּהּ; אָבֵל אִם פָּגְעָה בּוֹ שְׁנַת יוֹבֵל, אָפְלוֹ נִמְכָּר שָׁנָה אַחַת לַפָּנִי הַיּוֹבֵל הָרִי זֶה יֵצֵא לְחֵירוֹת, שֶׁנֶּאֱמָר "בְּשְׁנַת הַיּוֹבֵל, הַזֹּאת . . ." (ויקרא כה, יג).

ג. הַמוֹכֵר עֲצָמוֹ, יֵשׁ לוֹ לִמְכּוֹר עֲצָמוֹ לִיתֵּר עַל שֵׁשׁ; הָרִי שֶׁמְכּוֹר עֲצָמוֹ לַעֲשׂוֹר שָׁנִים, אוֹ לַעֲשָׂרִים שָׁנָה, וּפָגַע בּוֹ יוֹבֵל, אָפְלוֹ אַחֵר שָׁנָה הָרִי זֶה יֵצֵא בַּיּוֹבֵל, שֶׁנֶּאֱמָר "עַד-שְׁנַת הַיּוֹבֵל, יַעֲבֹד עִמָּךְ" (ויקרא כה, מ).

ד. אֶחָד הַמוֹכֵר עֲצָמוֹ אוֹ שֶׁמְכַרְוֵהוּ בֵּית דִּין, וּבִרְחַ חֵיב לְהַשְׁלִים שָׁנָיו; וְאִם פָּגַע בּוֹ יוֹבֵל, יֵצֵא לְחֵירוֹת. חָלָה, בֵּין שְׁחָלָה שָׁנָה אַחֵר שָׁנָה אוֹ שְׁחָלָה חֲלָאִים מְקַטְעִים אִם הַכֹּל פָּחוֹת מֵאַרְבַּע שָׁנִים, עוֹלִין לוֹ לְמִנִּין שֵׁשׁ; אָבֵל אִם חָלָה אַרְבַּע חֵיב לְהַשְׁלִים כָּל יְמֵי הַחֲלִי, שֶׁנֶּאֱמָר "כְּשֹׁכִיר כְּתוּשָׁב" (ויקרא כה, מ). וְאִם פָּגַע בּוֹ יוֹבֵל, יֵצֵא.

ה. בַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁמִּחְשְׁבִין יְמֵי הַחֲלִי, בְּשֶׁהִיָּה חָלִיו כְּבֹד, שְׂאִינוֹ יָכוֹל לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה. אָבֵל אִם לֹא הָיָה חָלִיו כְּבֹד, אֲלֹא יָכוֹל לַעֲשׂוֹת מַעֲשֶׂה מַעֲט אָפְלוֹ חָלָה כָּל שֵׁשׁ, עוֹלִין לוֹ.

ו. הַמוֹכֵר עֲצָמוֹ לַגּוֹי אִם לֹא נִפְדָּה, אֵינוֹ יוֹצֵא אֲלֹא בַּיּוֹבֵל: שֶׁנֶּאֱמָר "וְאִם-לֹא יִגָּאֵל, בְּאַלָּה וְיֵצֵא בְּשְׁנַת הַיּוֹבֵל, הוּא וּבְנָיו עִמּוֹ" (ויקרא כה, נד).

ז. הַנִּמְכָּר לַגּוֹי אִם לֹא הִשְׁיָגָה יָדוֹ לְגָאֵל עֲצָמוֹ, קְרוֹבִיו פּוֹדִין אוֹתוֹ; וְהַקְּרוֹב הַקְּרוֹב קוֹדֵם, שֶׁנֶּאֱמָר "אוֹ-דָדוֹ אוֹ בֶן-דָּדוֹ, יִגָּאֲלוּ . . ." (ויקרא כה, מט). וּבֵית דִּין כּוֹפִין אֶת קְרוֹבִיו לְפָדוֹתוֹ, שֶׁלֹּא יִטְמַע בַּגּוֹיִים. לֹא פְדוּהוּ קְרוֹבִיו, אוֹ שְׂאִין יָדָם מִשְׁגַּת מִצּוֹה בְּיַד כָּל אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל לְפָדוֹתוֹ; וּבֵין שֶׁפְדוּהוּ קְרוֹבִים, בֵּין שֶׁפְדָּהוּ שְׂאֵר אָדָם יֵצֵא לְחֵירוֹת.

ח. וַיֵּשׁ לוֹ לָלוֹת וּלְגָאֵל עֲצָמוֹ מִיַּד הַגּוֹי, וְגוֹאֵל לְחֻצָּאִין. אָבֵל הַנִּמְכָּר לְיִשְׂרָאֵל אֵין הַקְּרוֹבִים פּוֹדִין אוֹתוֹ, וְאֵינוֹ לוֹוֶה וְגוֹאֵל, וְאֵינוֹ גּוֹאֵל לְחֻצָּאִין. אֲלֹא כִיצַד דִּינוֹ אִם הִשְׁיָגָה יָדוֹ לְתֵן כָּפִי הַשָּׁנִים הַנּוֹתְרוֹת, נוֹתֵן וְיוֹצֵא; וְאִם לֹא, לֹא יֵצֵא.

ט. אֶחָד הַמוֹכֵר עֲצָמוֹ בֵּין לְיִשְׂרָאֵל בֵּין לַגּוֹי, וְאֶחָד שֶׁמְכַרְוֵהוּ בֵּית דִּין הָרִי זֶה מְגָרַע פְּדִיוָנוֹ, וְיוֹצֵא. כִּיצַד: הָרִי שֶׁמְכַרְוֵהוּ בְּשֵׁשׁ דִּינָר, וְעֶבֶד אַרְבַּע שָׁנִים, וּמִצָּאָה יָדוֹ הָרִי זֶה נוֹתֵן עֲשָׂרִים

דינר לאדוניו, ויצא לחרות. וכן אם מכר עצמו בארבעים דינר לעשר שנים הרי זה מגרע ארבעה דינרין לכל שנה שעבד, ונותן הנשאר כסף או שווה כסף, ויוצא.

י. וכן הנמכר לגוי מחשב הדמים לפי השנים הנשארות עד שנת היובל, שנאמר "וחשב, עם-קנהו, משנת המכרו לו, עד שנת היובל" (ויקרא כה, ג). פיצד: מכר עצמו במאה ונשאר ליובל בשעת מכירה עשר שנים מחשב עשר לכל שנה שעבד, וגורע מן הדמים; ומשיב השאר כסף, לא תבואה ולא כלים שנאמר "כסף ממכרו" (שם): בכסף הוא נגאל מיד הגוי, ואינו נגאל בשווה כסף.

יא. כל עבד עברי או עבריה שייצא בגרעון כסף, והבריא והוסיפו דמיו, או נשחף ופחתו דמיו מחשבין לו להקל עליו. פיצד: הרי שנמכר במאה, והרי הוא עתה שווה מאתים אינו מחשב עם אדוניו אלא לפי מאה. נמכר במאתים, והרי הוא שווה מאה מחשב עמו על פי השנים הנותרות לפי מאה.

יב. הנמכר לגוי הואיל ויש לו לגאל עצמו לחצאין כמו שבארנו, פעמים יהיה להקל ופעמים יהיה להחמיר. פיצד להקל: קנה אותו הגוי במאתים, ונשחף והרי הוא עתה שווה מאה, ונתן לו חמשים חצי דמיו, והבריא והרי הוא שווה מאתים נותן לו מאה שהן חצי דמיו הנשאר, ויוצא. פיצד להחמיר: קנה אותו במאתים, ונתן לו חצי דמיו מאה, ונשחף והרי הוא עתה שווה מאה נותן לו חמשים שהן דמי חציו הנשאר, ונמצא שנתן מאה וחמשים אף על פי שהוא עתה שווה מאה.

יג. הרב שמחל לעבד על הכסף שנשאר לו לעבד כנגדו אינו מחול, עד שיכתב לו שטר שחרור. פיצד: הרי שקנהו בששים, ועבד שנה או שנתים, ואמר לו שאר הדמים מחולין לך, לך לדרך לא נפטר משעבודו, עד שיכתב לו שטר.

יד. אדון שמת אם הניח בן זכר הרי העבד עובד את הבן עד סוף השש, או עד סוף השנים שמכר עצמו להן, או עד שיפגע בו יובל, או עד שיגרע פדיונו ויתן השאר.

טו. אבל אם לא הניח בן זכר הרי זה יצא לחרות, ואינו עובד את הבת ולא את האח; ואין צריך לומר שאינו עובד שאר היורשין. והנמכר לגר צדק, או לגוי אפלו הבן אינו עובד; אלא כיון שמת האדון, יצא לחרות.

טז. נמצאת אומר שעבד עברי נקנה בכסף, או בשטר. וקונה את עצמו בחמשה דברים בשנים, או ביובל, או בגרעון כסף, או בשטר שחרור, או במיתת האדון בלא בן; ובגוי או בגר, אפלו הניח בן.

יז. מצוה לומר לו צא בשעת יציאתו, ואף על פי שאם לא יאמר לו, הרי הוא יוצא בחנם, ואינו צריך שטר. אפלו חלה והוציא עליו רבו הוצאות אינו חייב לו כלום, שנאמר "יצא לחפשי, חנם" (שמות כא, ב).

## הַלְבוֹת עֲבָדִים פָּרָק ג

א. כָּל עֶבֶד עֲבָרִי הָרִי הָאָדוֹן חַיֵּב בְּמִזְוֹנוֹת אִשְׁתּוֹ הַנְּשׂוּאָה, לֹא אֲרוּסָה וְשׁוֹמֶרֶת יָבָם: וְהוּא, שְׁתֵּהִיָּה מִתֶּרֶת לוֹ. אָבֵל אִם הִיְתָה מֵאֶסּוּרֵי לְאוּיִן, אִפְּלוּ שְׁנֵיָה אֵינּוּ חַיֵּב בְּמִזְוֹנוֹתֶיהָ: שֶׁנֶּאֱמַר "אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ" (שְׁמוֹת כ"א, ג), אִשָּׁה הָרְאוּיָה לַעֲמֹד עִמּוֹ. וְכֵן חַיֵּב בְּמִזְוֹן בָּנָיו וּבְנוֹתָיו.

ב. בְּמִכְרוֹהוּ בֵּית דִּין נֶאֱמַר "אִם-בַּעַל אִשָּׁה הוּא, וַיֵּצֵאָה אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ" (שְׁמוֹת כ"א, ג). וְכִי תַעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ שְׁכִיּוֹן שְׁנִקְנָה זֶה, נִשְׁתַּעְבְּדָה אִשְׁתּוֹ; אֲלֹא לֹא בָּא לְלַמֵּד אֲלֹא שֶׁהָאָדוֹן חַיֵּב בְּמִזְוֹנוֹתֶיהָ. וּבִמְזִכָּר עֲצָמוֹ נֶאֱמַר "וַיֵּצֵא, מֵעֶמְקָה הוּא, וּבָנָיו עִמּוֹ" (ויקרא כ"ה, מ"א); וּבִנְמִכָּר לְגוּי נֶאֱמַר "וַיֵּצֵא בְּשָׁנַת הַיָּבֵל, הוּא וּבָנָיו עִמּוֹ" (ויקרא כ"ה, ג"ד).

ג. אֶחָד אִשָּׁה וּבָנִים שָׁהִיו לוֹ בְּשַׁעַת מְכִירָהּ, אוֹ אִשָּׁה וּבָנִים שָׁהִיו לוֹ אַחֵר מְכִירָתוֹ: וְהוּא, שִׁיקְחָנָה מִדַּעַת הָאָדוֹן; אָבֵל אִם לִקְחָהּ שְׁלֹא מִדַּעַת רַבּוֹ, אֵינּוּ חַיֵּב בְּמִזְוֹנוֹתֶיהָ.

ד. אִף עַל פִּי שֶׁהָאָדוֹן חַיֵּב בְּמִזְוֹנוֹת אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו, אֵין לוֹ בְּמַעֲשֵׂה יָדֵיהֶם כָּלוּם, אֲלֹא הָרִי מַעֲשֵׂה יָדֵי הָאִשָּׁה וּמַצִּיאָתָהּ, לְבַעֲלָהּ. וְכָל שְׁזוּכָה הַבַּעַל בְּאִשְׁתּוֹ זוֹכָה זֶה, אִף עַל פִּי שֶׁהוּא עֶבֶד עֲבָרִי.

ה. מִי שֶׁמְכָרוֹהוּ בֵּית דִּין, יֵשׁ לְרַבּוֹ לְתֵן לוֹ שְׁפָחָה כְּנַעֲנִית: בֵּין הָאָדוֹן, בֵּין בָּנוֹ שֶׁלְּאָדוֹן אִם מֵת אָבִיו הָרִי זֶה נוֹתֵן לוֹ שְׁפָחָה כְּנַעֲנִית, וְכוּפָהוּ עַל זֶה כְּדִי שִׁיּוּלִיד לוֹ מִמֶּנָּה עֲבָדִים. וְהָרִי הִיא מִתֶּרֶת לוֹ כָּל יָמֵי עֲבָדוֹתָיו, שֶׁנֶּאֱמַר "אִם-אֲדָנָיו יִתֵּן-לוֹ אִשָּׁה . . ." (שְׁמוֹת כ"א, ד). וְהַמּוֹכֵר עֲצָמוֹ, אֶסּוּר בְּשְׁפָחָה כְּנַעֲנִית כְּשֶׁאֵר כָּל יִשְׂרָאֵל.

ו. אֵין עֶבֶד עֲבָרִי מִתֵּר בְּשְׁפָחָה כְּנַעֲנִית, עַד שְׁתֵּהִיָּה לוֹ אִשָּׁה יִשְׂרָאֵלִית וּבָנִים, אָבֵל אִם אֵין לוֹ אִשָּׁה וּבָנִים, אֵין רַבּוֹ מוֹסֵר לוֹ שְׁפָחָה כְּנַעֲנִית; וְדָבָר זֶה, קִבְּלָהּ הוּא. אִפְּלוּ הִיָּה הַנִּמְכָּר כּוֹהֵן הָרִי זֶה מִתֵּר בְּשְׁפָחָה כְּנַעֲנִית כָּל יָמֵי עֲבָדוֹתָיו, אִם הָיוּ לוֹ אִשָּׁה וּבָנִים.

ז. אִף עַל פִּי שֶׁמָּסַר לוֹ רַבּוֹ שְׁפָחָה כְּנַעֲנִית, אֵינּוּ יָכוֹל לְהַפְרִישׁוֹ מֵאִשְׁתּוֹ וּבָנָיו שֶׁנֶּאֱמַר "אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ" (שְׁמוֹת כ"א, ג). וְאֵינּוּ יָכוֹל לְתֵן לוֹ שְׁתֵּי שְׁפָחוֹת; וְלֹא לְתֵן שְׁפָחָה אַחַת לְשְׁנֵי עֲבָדָיו הָעֲבָרִיִּים כְּדֶרֶךְ שְׁנוֹתֵן לְכַנְעֲנִיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר "יִתֵּן-לוֹ אִשָּׁה" (שְׁמוֹת כ"א, ד).

ח. נִרְצָע שֶׁמָּסַר לוֹ רַבּוֹ שְׁפָחָה כְּנַעֲנִית, וְהִגִּיעַ יוֹבֵל, וְהָיָה רַבּוֹ מְסָרֵב בּוֹ לְצֵאתָ וְאֵינּוּ רוֹצֶה לְצֵאתָ, וְחָבַל בּוֹ פְטוּר, שֶׁהָרִי נֶאֱסָר בְּשְׁפָחָה.

ט. הַמּוֹכֵר עֲצָמוֹ, אֵינּוּ נִרְצָע. אָבֵל מְכָרוֹהוּ בֵּית דִּין, וְעֶבֶד שֵׁשׁ, וְלֹא רָצָה לְצֵאתָ הָרִי זֶה נִרְצָע; וְעוֹבֵד עַד שְׁנַת הַיּוֹבֵל, אוֹ עַד שְׁמִימוֹת הָאָדוֹן.

י. אִף עַל פִּי שֶׁהִנִּיחַ בֶּן, אֵין הַנִּרְצָע עוֹבֵד אֶת הֶבֶן: מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לְמָדוֹ "וְעֶבְדּוֹ" (שְׁמוֹת כ"א, ו), וְלֹא לְבָנוֹ; "לְעֵלָם" (שם), לְעוֹלָמוֹ שְׁלִיבֵל. נִמְצְאָתָ לְמָד שֶׁהַנִּרְצָע, אֵינּוּ קוֹנֶה אֶת עֲצָמוֹ אֲלֹא בַּיּוֹבֵל אוֹ בְּמִיתַת הָאָדוֹן.

יא. עֶבֶד עֲבָרִי כּוֹהֵן אֵינּוּ נִרְצָע, מִפְּנֵי שֶׁנַּעֲשֵׂה בַעַל מוֹם. וְהָרִי

הוא אומר "ושב, אל-משפחתו" (ויקרא כה, מא), לחזקה שהיה בה; ואינו שב לשררה שהיה בה.

יב. כיצד רוצעין: מביאו לבית דין שלשלושה, ואומר דבריו בפניהם; ומגישו בסוף שש אל הדלת או אל המזוזה, כשהן עומדין, בין דלת ומזוזה שלאדון, בין שלכל אדם; ונוקב את אזנו הימנית בגבה שלאזן במרצע שלמתכת, עד שיגיע לדלת שנאמר "ונתתה באזנו ובדלת" (דברים טו, יז). ולא נאמר "מזוזה" (שמות כא, ו) אלא שיהיה עומד, בין אצל דלת בין אצל מזוזה. ומה מזוזה כשהיא עומדת, אף דלת כשהיא עומדת; אבל הרציעה בדלת, אף על פי שאין שם מזוזה.

יג. האדון הוא שרוצע בעצמו, שנאמר "ורצע אדניו" (שמות כא, ו) לא בנו, ולא שלוחו, ולא שלוח בית דין. ואין רוצעין שני עבדים כאחד, שאין עושין מצוות חבלות חבלות.

יד. "ואם-אמר יאמר" (שמות כא, ה) עד שיאמר, וישנה. "העבד" (שם) עד שיאמר, כשהוא עבד; אבל אם אמר אחר שש, אינו נרצע: עד שיאמר וישנה בסוף שש, בתחלת פרוטה אחרונה. כיצד: כגון שנשאר מן היום כדי שווה פרוטה מדמי מכירתו, או יתר מעט; אבל אם נשאר פחות מפרוטה, הרי זה כאומר אחר שש.

טו. היתה לעבד אשה שפחה כנענית, ולו ממנה בנים, ולרבו אין אשה ובנים אינו נרצע, שנאמר "כי אהבך ואת-ביתך" (דברים טו, טז). לרבו אשה ובנים, ולו אין אשה ובנים אינו נרצע, שנאמר "אהבתי את-אדני, את-אשתי ואת-בני" (שמות כא, ה). הוא אוהב את רבו, ורבו אינו אוהבו אינו נרצע, שנאמר "כי-טוב לו עמך" (דברים טו, טז). רבו אוהבו, והוא אינו אוהב את רבו אינו נרצע, שנאמר "כי אהבך". הוא חולה ורבו אינו חולה, רבו חולה והוא אינו חולה, או שהיו שניהם חולים אינו נרצע: שנאמר "כי-טוב לו עמך", עד שיהיו שניהם בטובה.

טז. מה בין מוכר עצמו, למכרוהו בית דין: מוכר עצמו, אינו נרצע; ומכרוהו בית דין, נרצע. מוכר עצמו, אסור בשפחה כנענית; ומכרוהו בית דין, רבו מוסר לו שפחה כנענית. מוכר עצמו, נמכר לגוי; ומכרוהו בית דין, אינו נמכר אלא לישראל שנאמר "כי-ימכר לך אחיך" (דברים טו, יב), אין בית דין מוכרין אותו אלא לך. מוכר עצמו, נמכר לשש ויתר על שש; מכרוהו בית דין, אינו נמכר אלא לשש. מוכר עצמו, אין מעניקין לו; מכרוהו בית דין, מעניקין לו.

יז. מפני השמועה, למדו שאין האשה נרצעת; וכן יראה מענין הכתוב, שהרי הוא אומר בנרצע "אהבתי את-אדני, את-אשתי ואת-בני" (שמות כא, ה). ומה הוא זה שנאמר "ואף לאמתך, תעשה-כן" (דברים טו, יז), להעניק שכשם שמצות עשה להעניק עבד עברי, כך מעניק אמה עבריה.

יח. כל המשלח עבדו ואמתו ריקם עובר בלא תעשה, שנאמר "לא תשלחנו, ריקם" (דברים טו, יג); והרי הכתוב נתקו לעשה, שנאמר "העניק תעניק, לו" (דברים טו, יד). אחד היוצא בסוף שש, או שיצא ביובל, או במיתת אדון, וכן אמה עבריה שיצאת באחד מכל אלו, או בסימנין הרי אלו מעניקין להם. אבל היוצאין בגרעון כסף, אין מעניקין להם: שנאמר "וכי-

תִּשְׁלַחֲנוּ חִפְשֵׁי, מַעֲמָךְ" (דברים טו, יג), וְזֶה לֹא שְׁלַחוּ חִפְשֵׁי, אֲלֹא  
הָעֶבֶד נָתַן שָׁאֵר הַדָּמִים שֶׁנִּשְׁאָר לוֹ לַעֲבֹד בָּהֶן, וְאַחֵר כֶּף יֵצֵא.  
יט. "הָעֲנִיק תַּעֲנִיק, לוֹ, מִצֹּאנֶךָ, מִגִּרְנֶךָ וּמִיִּקְבֶּךָ" (ראה דברים  
טו, יד) כְּעֲנִין צֹאן גֵּרֶן וְיִקֵּב, דְּבָרִים שֵׁישׁ בָּהֶם בְּרָכָה מִחֲמַת עֲצָמָן  
הוא שְׁחִיב לְהָעֲנִיק לוֹ מֵהֶם; אֲבָל הַכֶּסֶּפִּים וְהַבָּגָדִים, אֵינּוּ חִיב  
לָתֵן לוֹ מֵהֶם.

כ. וְכִמָּה נוֹתֵן לוֹ אֵין פְּחוֹת מִשְׁוֹה שְׁלוֹשִׁים סָלַע, בֵּין מִמֵּין  
אֶחָד בֵּין מִמֵּינֵין הָרַבָּה, כְּשִׁלּוֹשִׁים שְׁלֹקֶנֶס הָעֶבֶד, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ  
"יִתֵּן לְאֹדֹנָיו" (שמות כא, לב). בֵּין שְׁנֵת־בָּרֶךְ הַבֵּית בְּגָלְלוֹ, בֵּין שְׁלֹא  
נִתְבָּרֶךְ שֶׁנֶּאֱמַר "הָעֲנִיק תַּעֲנִיק, לוֹ" (דברים טו, יד), מִכָּל מָקוֹם. אִם  
כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר "אֲשֶׁר בִּרְכָךְ" (שם), הַכֹּל לְפִי הַבְּרָכָה תֵּן לוֹ. בָּרַח  
וּפָגַע בּוֹ יוֹבֵל כְּשֶׁהוא בּוֹרַח, וַיֵּצֵא לְחֵירוֹת אֵינּוּ חִיב לְהָעֲנִיקוֹ:  
שֶׁנֶּאֱמַר "וְכִי-תִשְׁלַחֲנוּ חִפְשֵׁי, מַעֲמָךְ" (דברים טו, יג).

כא. עֲנֵק עֶבֶד עֲבָרִי לַעֲצָמוֹ, וְאֵין בְּעַל חוּבוֹ גּוֹבֶה מִמֶּנּוּ. וְעֲנֵק  
אִמָּה עֲבָרִיָּה, וְכֵן מְצִיאָתָהּ שְׁלֹאֲבִיָּה; וְאִם מֵת אֲבִיָּה קֵדֶם  
שִׁיבוּאוֹ לִידּוֹ הָרִי הֵן שְׁלַעֲצָמָה, וְאֵין לְאַחִיָּה בָּהֶם כָּלוּם: שְׁאֵין  
אָדָם מוֹרִישׁ זְכוּת שֵׁישׁ לוֹ בְּכֹתוֹ לְבָנוֹ.